

Toponímia del terme marítim de Cadaqués

ERNESTA SALA

Cadaqués està situat a 42°17' latitud nord i a 3°17' longitud est del meridià de Greenwich, assentat en una gran badia natural, arrecerada de tramuntana, a la vora del mar, voltat de dues muntanyes relativament altes: Pení de 613 m al sud-oest, que la separa del terme de Roses i la Muntanya Negra, al nord-oest, amb "es Bufadors" al cim i 433 m que marca una separació amb el terme del Port de la Selva.

Característiques geogràfiques

L'extensió total del terme és de 2.537 Ha. Aquí només tractaré del terme marítim, que té un particular interès toponímic i gairebé diria que turístic, ja que es donen noms a tota la quantitat de racons, platges, puntes, illes, illots i cales que constitueixen aquesta costa accidentada.

Aquest terme marítim està format en realitat per les estribacions finals de la cadena pirenaica, sistema orogràfic que acaba a la costa i que dona les característiques del relleu de la zona que constitueix aquí un sistema rocós que arriba fins al mar, la Mediterrània.

En primer lloc assenyalaria la diversitat del tipus de costa, diversitat des del punt de vista geològic, les roques i les platges són diferents si es tracta del terme que correspon al sud, des de la platja de Jóncols, que és el límit (a la font situada a la mateixa platja) entre els termes de Cadaqués i de Roses, i la punta de Cala Nans, on s'inicia l'entrada de la badia, també per la banda sud-oest. Aquesta costa és en

HANNS REICH

L'antiguitat de Cadaqués permet que els noms de lloc siguin datats des de fa segles.

Barrilers del segle XIX a la riba de "Purdugué".

general alta, amb roques de pissarra, amb platges grans de pedra grisa, pedres pissarroses, "lloses", amb diverses coves, a la muntanya i arran de mar i amb una profunditat ràpida des de la costa a pocs metres enfora. D'aquesta costa corresponent al sud-oest n'anomenaré "costa sud" i la tractaré separatament.

Un altre espai diferenciat és el que constitueix la badia o port de Cadaqués "la més resguardada i profunda de tota la Costa Brava. Les aigües de les torrenteres que devallen de les muntanyes que l'encerclen han configurat la badia en diverses calanques i després de Cala Nans i dels illots d'"es Cucurucuc de sa Cebolla", sa Conca rep la riera de Sant Pius V, la platja del Llaner petit, la Jorneta, la del Llaner gros, la Riera de Palau i sa Riera, la més important, desemboca ara a la Platja gran a l'esquerra del nucli antic (abans desembocava a Port d'Alguer o Port-doguer) i marca el fons de la badia".¹; d'aquest tros de costa sobresurt un illot molt característic per la seva forma que acaba en punxa "es Cucurucuc" i que és visible ja des de la muntanya, a la carretera, situat cap a la banda nord tancant la badia, molt a prop d'una altra illa que n'acaba de configurar l'espai costaner, cap al nord-est. També hi figuren uns illots ben bé al centre del port que són coneguts com "es Furallons".

Una altra zona diferenciada, més accidentada encara i amb unes cales profundes i torcides, roques de configuració sovint granítica, amb coloracions diverses i formes artístiques, esculturals i espectaculars, és la costa pròpiament del Cap de Creus, des de Port-lligat cap al nord, que serà motiu d'un altre espai a la revista, ja que la qualitat i varietat de cales i de noms que conté ho mereixen. A aquesta zona l'anomenaré "costa nord".

En aquest article sobre noms de lloc del terme marítim de Cadaqués exclouré de fer-ne gaires referències etimològiques, encara que sí que exposaré la del nom de la vila, ja que precisament té una etimologia incerta, fluctuant entre les dues possibilitats d'origen del mot, dues possibilitats etimològiques sovint repetides en publicacions diver-

ses², una fa referència a què el nom de "Cadaqués" prové del mot "càdec" que és una planta de la família del ginebró, trobable a tota la zona del Cap de Creus i sembla que no pas a gaires llocs més; aquest mot donaria el derivat [kadakés], lloc on hi ha càdec, realment aquesta terminació en -er significa "lloc on hi ha...", a més, al poble és utilitzat en aquest sentit, hi ha un topònim del terme terrestre, que designa un lloc de la muntanya, a prop de "sa Perafita" que és conegut com "es Surers" perquè hi ha abundància de suros, en realitat alzines sureres. L'altra teoria ho relaciona amb el mot "quer", "roca" ja en català antic. Seria doncs Cap de quers, per tant "Cap de roques", que també podria estar relacionat amb el Cap de Creus, ja que en molts documents hi figura sovint amb l'apòsició de "la vila del Cap de Creus"; la forma actual "Cadaqués" no seria més que una derivació fonètica, al llarg del temps. També els mapes francesos dels segles XVI i XVII parlen del "Cap de Quiers" i de "Cap de Quers", els més antics alguna vegada "Kadachers" i "Cadaxés".

Com a documentació etimològica fidedigna transcriu el que diu Joan Coromines en el seu "Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana"³.

Gran riquesa toponímica

El conjunt de noms de lloc, la toponímia d'un país, d'un terme, forma part de la idiosincràsia dels seus habitants, de la vida i activitat

del poble, sovint n'explica característiques, sentit de l'humor o ironia, nivell de fantasia, parla dels seus vents, de la seva història antiga, situa exactament, orienta els seus homes davant d'un espai vital, d'una costa potser monòtona, potser accidentada, però amb múltiples possibilitats de desorientació, si no hi haguessin noms que ens definissin cada racó, cada cap, cada illa i també cada bon calorador.

A Cadaqués, com hem vist, la costa és molt retallada i per tant hi ha una gran riquesa toponímica. A Cadaqués, amb la seva antiguitat com a poble, trobem aquests noms de lloc datats des de segles reculats. No citaré aquí la referència de cada un d'ells, perquè ni és el lloc adequat, ni dispo de tota la informació documental referida a cada un, però crec que és important de mencionar-ne alguns entre els més antics, datats el segle X, i d'altres del XVI, perquè a l'Arxiu parroquial de la vila, s'hi conserva una font documental d'excepció: el "Llibre de les ordinacions de la pesquera" que ja va ser motiu d'uns articles en aquesta mateixa revista, a càrrec de Josep Rahola i Sastre⁴, encara que el seu comentari fos des d'un punt de vista diferent del meu. D'alguns noms de la badia citaré la font documental de segles passats, consultada a l'Arxiu municipal⁵. La resta dels noms seran tractats a nivell descriptiu, tal com es coneixen avui al poble, sense endinsar-me, doncs, ni en la història ni en la seva etimologia, punts que serien adequats en un altre treball.

"Sa platja des Portal"
i "es Baluard" vistos
des d'"Es Piang".

Noms posats pel poble

Els topònims són posats per la gent del terme, pels seus usuaris. Són mots de la nostra llengua, del nostre dialecte, i, en aquest cas del nostre parlar cadaquesenc. Ja sabem que el cadaquesenc utilitza com a article per acompanyar un nom el que es coneix com "article salat" que consisteix a emprar "es" i "sa" en comptes de "el" i "la" que són habituals a la resta del nostre dialecte (oriental, central, comarques gironines, empordanès), però també usa en alguns casos les formes "el" i "la" ⁶, cosa que queda reflectida en els topònims i que per tant s'ha de mantenir. Aquest punt em sembla interessant, perquè, en toponímia, aquesta partícula, l'article, ja no té la funció normal que se li dona, d'acompanyar un nom, sinó que forma part d'aquest nom, ha quedat "fossilitzat" i desvirtuariem del tot un paratge, una illa, una cala si l'anomenéssim de manera diferent de la que se sent al poble; no és el mateix dir "es Cucurucuc" que si diguéssim "Cucurucú" com sovint posen els mapes.

En aquest punt es va manifestar en decisió unànime el "Tercer Congrés Internacional de Toponímia i Antropologia" de Brussel·les el juliol de 1949; l'article 7 diu: "donat que els topònims són documents valuosos de geografia humana (sense comptar la Lingüística i la Història) han de ser consignats sense alteracions de cap mena en els documents oficials, principalment en

les regions on la llengua és diferent de l'idioma oficialment imposat..."⁷ i per tant es manifesta clarament en el sentit de respectar de manera incondicional el topònim real.

Un altre aspecte interessant, penso, d'aquest nostre terme marítim és que manté punts de vista i analogies en els noms que són compartides en altres llocs distants dels Països Catalans, punt més que ens demostra una unitat lingüística i idiosincràtica.

Repetició de topònims

Algunes vegades possiblement la simple descripció del lloc fa, que es repeteixin els topònims, com és el cas de "Punta prima" que trobem a Mallorca, Menorca, Eivissa, a la Costa catalana i efectivament a Cadaqués, i per partida doble, ja que hi ha una "Punta Prima" a la costa sud i una altra a la costa nord. També hi ha "L'illa plana" existent així mateix a les Illes, a Cadaqués i al País Valencià ⁸, com "el bergantí" a prop del Columbrets, i "es bergantí" dintre la badia de Cadaqués. O bé "La cala de l'infern" de l'Alguer llunyà (Sardenya) i la nostra "cova de l'infern" a prop del Cap de Creus, per citar-ne només alguns. També em va semblar significatiu i imaginatiu que s'empessin expressions metafòriques semblants per indicar la mateixa cosa en punts ben distants del País Catalans: al terme de l'Alguer (Sardenya), hi ha un escull amb forma d'un lleó i els algueresos diuen que "el lleó ba-

veja" per indicar que fa mal temps, ja que hi ha escuma a les roques. A Cadaqués hi ha una illa davant del Cap de Creus que d'algun lloc, des del mar té forma de rata, encara que he verificat que aquest nom és molt recent, sí que antigament s'hi veien unes orelles i una cua, doncs, he sentit l'expressió: "sa rata s'afaita" per indicar també l'escuma produïda per les ones i per tant per dir també que fa mal temps. Igualment em sembla demostratiu el fet que el nom d'alguns animals salvatges sigui absolutament tabú i que aquests animals siguin els mateixos en llocs diversos dels Països Catalans. Tant a les Illes com a Cadaqués el mot "guilla" és prohibit, pot haver-hi un sinònim (al terme hi tenim "guineu"), però mai "guilla" ja que porta mala sort. Un topònim situat a prop de Port-lligat es coneix com "el cau de sa guineu".

Noms transformats amb el temps

Entre aquestes qüestions generals voldria indicar l'existència de noms que han estat transformats al llarg del temps, com succeeix normalment per motius fonètics, hi ha transformacions de sons, segons canvi en l'accent del mot, per assimilacions de sons contigus, però també per altres causes, com la que es coneix com a "etimologia popular" que canvia el nom dels topònims que no entén, per altres noms semblants que li són més familiars, o com a mínim que li són

més entenedors. Exemple del primer cas podria ser, encara que no massa clar, el nom de la platja de "Port-Alguer" que s'ha transformat, per motius fonètics (?) i ha aglutinat les tres paraules en una de sola, a més ha transformat per causa del nou accent del mot, la primera "o" en "u" i la segona vocal també en "u", així és com ho pronuncien els cadaquesencs: "Purdugué", aquestes transformacions obeeixen, d'altra banda, una llei fonètica general del nostre dialecte. Com a exemple del segon cas, etimologia popular, seria el del topònim corresponent a la platja de "Sant Antoni Sena" situada dins de la badia de Port-lligat. Aquí fins i tot l'evolució del mot és un pas més endavant perquè m'he adonat que ara normalment d'aquesta platja se'n diu de "Sant Antoni" amb la qual cosa s'ha simplificat el topònim. En realitat aquesta platja s'havia de dir segons expliquen els documents,⁹ ja en el segle IX, "platja dels sants Abdon i Senén" perquè era justament en aquest tros de costa on hi va haver el naufragi, a l'època de Carlemany, del vaixell que portava les relíquies dels sants Abdon i Senén a les terres d'Arles, però es va trobar amb una terrible tramuntana, en navegar per les aigües del Cap de Creus

i no va poder tombar el cap i continuar pel golf de Lió. El naufragi és descrit en el document, on sembla que també es troba escrit el nom de Cadaquers, per primera vegada. El mar, les onades varen portar les restes de vaixell i els tripulants fins a la costa de Port-lligat, davant de l'illa, a l'entrada grossa de Port-lligat i les cadaquesencs varen auxiliar, sembla que també els sants; per aquest motiu es va fer construir una església en aquell lloc que hi fos dedicada, i també s'hi donà el nom a la platja més propera, així és com se sap que el nom que correspon a l'indret és el de "Sants Abdon i Senén", però aquests sants no eren tan coneguts com Sant Antoni i el nom es va anar transformant al llarg del temps. Els mariners preguntats que ténen cap a 80 anys, diuen "Sant Antoni Sena" un d'ells recordava i tot una petita església que encara ell havia vist allà com una ermita, ara no hi ha res; a la majoria dels cadaquesencs, els és més familiar "Sant Antoni" i així, amb aquest nom es coneix actualment.

Així mateix es troben topònims on advertim una falta de concordança, cosa que demostra senzillament l'estadi de la llengua i l'antigor dels topònims. És el cas del "Rec

d'aigua dolç"; aquestes mateixes paraules es troben a la "Crònica" de Jaume I, en el segle XIII "aiga" era un mot masculí, d'aquí que l'adjectiu sigui "dolç".

Noms de l'activitat marítima

Aquí tractaré dels principals noms de lloc que situen el cadaquesenc en la seva activitat marítima. Els noms seran, doncs, un aspecte i un reflex del parlar cadaquesenc oral, que transcriuré, seguint les normes de l'Institut Català de Geografia, i per tant seguiré l'ortografia corresponent al dialecte central, encara que mantenint és clar les característiques del parlar cadaquesenc.

Quant a la cartografia consultada, és realment greu la quantitat de faltes que conté, particularment els mapes oficials, que sovint no donen els noms adequats a la zona que designen i ténen, a més, el problema suplementari, motivat com se sap per les circumstàncies polítiques que ha viscut el país, de ser escrits i traduïts (?) en llengua castellana, la qual cosa motiva que a més de falsificar els noms, es falsifiqui la llengua del país, irresponsabilitat administrativa que trobem reiteradament i que s'hauria d'esmenar: "Punta Baluarte" vol dir "es

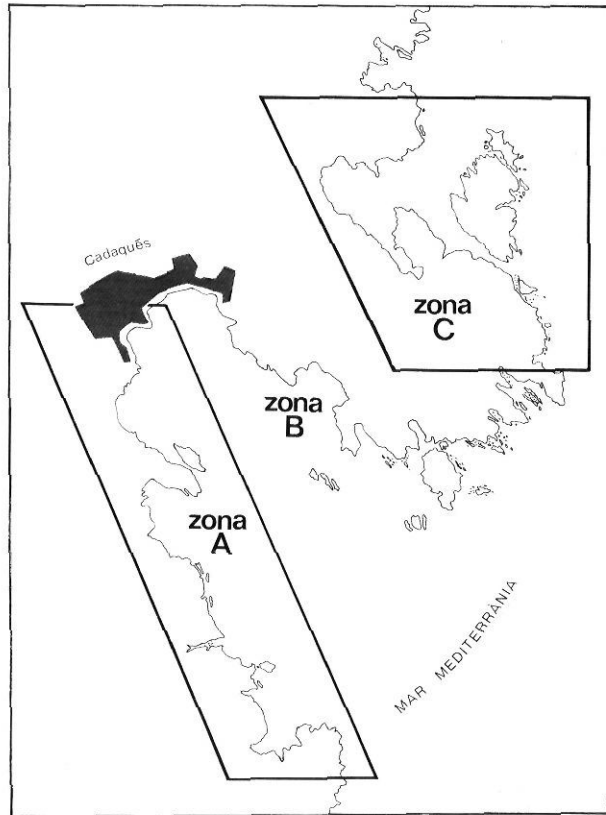
"Es Poal" i la riba, en una imatge del segle passat.

LLETRES

Baluard”¹⁰; “El Bergantín”, “Isla Arenella”, “Playa del Ros” no són els nostres topònims i en mirar un mapa els trobem escrits així, en el millor dels casos¹¹.

D'acord amb aquestes paraules, crec que “els topònims necessiten una protecció contra els contrafurs de tota mena, i això pot constituir una de les tasques confiades als qui se senten lligats a la història i a la llengua d'un poble”¹². En cas contrari, podríem trobar-nos que els topònims castellanitzats obligatòriament, al cap d'uns anys es pretenguessin imposar com a tradicionals... “com que sempre s'hi han vist, així?”, encara que aquest problema afecta més els topònims urbans, sens dubte. La tradició dels noms de lloc ha de ser una tradició real i per tant del poble.

A Cadaqués el terme marítim tenia una importància cabdal fins al segle XX, el tràfec de naus comercials i pesqueres era intensíssim sobretot al llarg dels segles XV, XVI, i XVII, menys el XVIII, el XIX i primera meitat del XX¹³, encara que en realitat era la pesca, fins pràcticament el temps de la guerra civil 1936-1939, el principal mitjà de vida, i els llocs marítims i el seu coneixement eren molt importants. Els seus topònims eren coneguts per tothom en el poble, ja que tot girava a l'entorn del mar. En l'actualitat, i sobretot a partir del “boom” turístic dels anys 60, el sistema de vida ha canviat radicalment, de tal manera que s'ha passat a una inferioritat notable dels pescadors professionals en relació a altres mitjans de vida. Ara són només tres les

barques que es dediquen a la pesca i crec veure-hi en aquest fet una possibilitat d'oblit dels topònims, ja que en no navegar, en no anar a pescar no es fan necessaris i s'obliden o simplement no s'aprenen.

Els falsos nous topònims

Finalment esmentaré de passada un nou problema en relació a la nostra toponímia, derivat així ma-

teix del turisme i de les activitats que aquest projecta. És a dir, quan en un paratge determinat s'hi construeix una urbanització o un hotel i no pren el nom de l'indret, ja no s'agafa el topònim antic com a punt de referència, sinó que la gent tendeix a orientar-se mitjançant el nom de l'hotel o de la urbanització, donant lloc a un fals nou topònim. A Cadaqués tenim exemples ben clars, en el tristament conegut “Club Mediterrannée” que pren el nom al genú bellíssim paratge de “Tudela”, a la península de Cap de Creus; al poble hi ha l’“Hotel Playa Sol” ubicada a “es Piang” i es parla prioritàriament amb aquest nom de l'hotel, falsejant així el nom d'un bonic racó de la vila. Aquest problema hauria de trobar una solució en l'establiment d'unes normes encaminades a respectar la toponímia existent. Així recuperariem un aspecte més de la nostra identitat i contribuiríem a la tan malejada normalització lingüística, en un camp força oblidat.

Noms de lloc: la badia

En línies generals podem precisar que hi ha unes constants geogràfiques que sovint formen part del topònim; en el nostre terme marítim es repeteixen els noms de “cala”, “platja”, “illa”, “punta”, “port”, “furallons” perquè aquesta

Paratge de “sa Sabolla”, amb “s'Enrocada” a primer terme. Al fons. “es Curruc de sa Sabolla” i la “punta de Cala Nans”.

costa retallada està constituïda per accidents geogràfics d'aquesta mena, així trobem molts topònims que contenen aquestes paraules que en certa manera ja descriuen quelcom de l'indret anomenat. Sempre en aquests mots genèrics s'hi afegeix o bé un adjectiu o bé un complement que n'indica alguna circumstància. Sovint també, el mot va acompanyat d'un article en qualsevol de les dues formes usades aquí: el salat o el literari, o bé tot sol. Quan es tracta del nom d'una cala mai no s'hi acompanya d'article com succeeix d'altra banda a qualsevol dels Països Catalans. Així mateix aquests noms poden ser mots derivats, augmentatius i diminutius en diverses formes com "s'Arenella" o bé "es Portitxol", "es Putritxó", segurament més pròpies del català arcaic que del que parlem actualment, cosa que és ben normal en els topònims.

Parlaré en primer lloc dels topònims principals situats a la badia de Cadaqués i també de Port-Iligat, segons s'indica en el mapa. Deixaré per a un altre espai els topònims que pertanyen a la zona del Cap de Creus, cap a tramuntana, la costa nord, i els que formen part de la zona de llebeig que comencen a "Cala Nans" i acaben a la platja de Jóncols, a la costa sud.

Partim, doncs, del mapa ¹⁵. Aquest mapa, l'hem dividit en tres zones. La zona A que correspon a l'espai comprès entre "sa Riera" al mig de la platja del poble, fins a Cala Nans, on hi ha el far que assenyala el començament de la badia, direcció sud-oest.

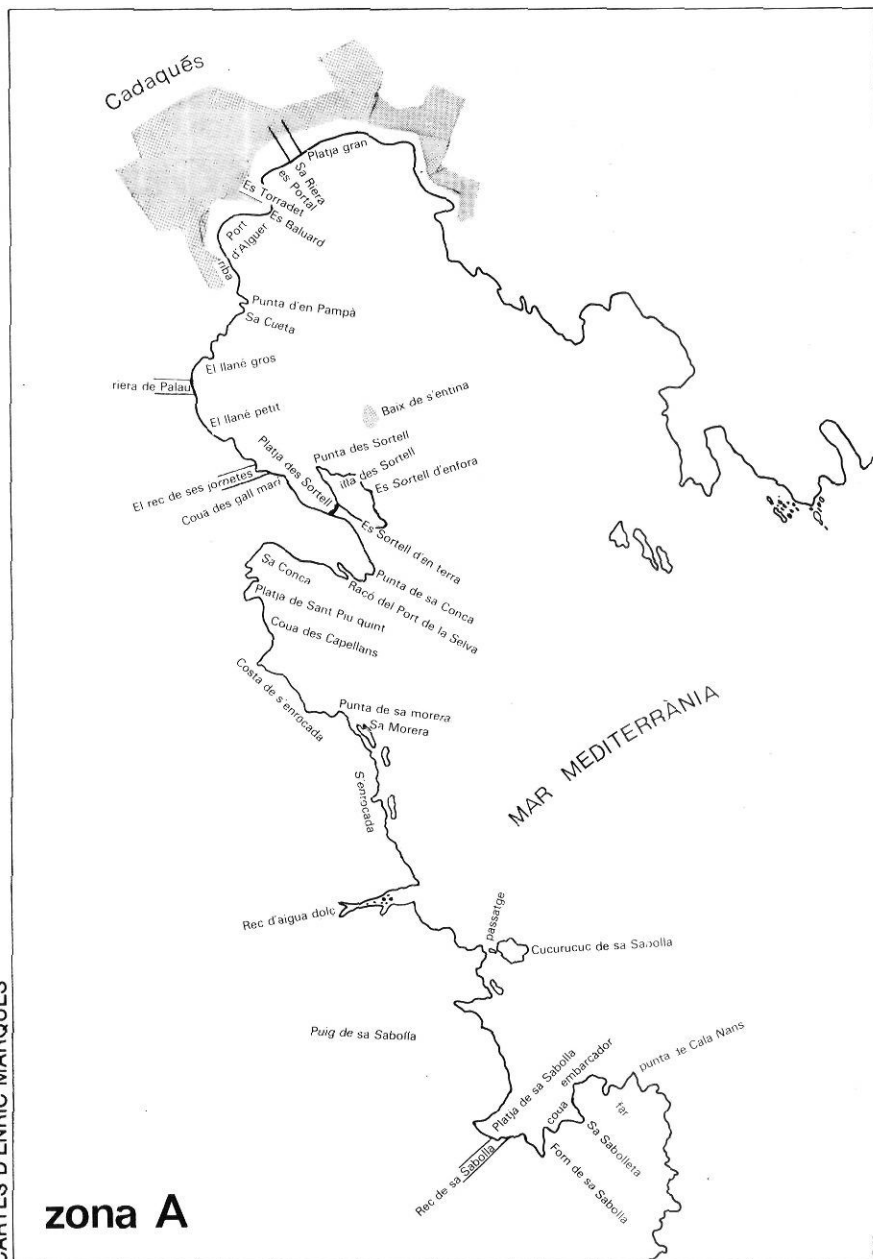
La zona B corresponent al fragment de costa que va des de "sa Riera" seguint per "la platja gran" fins a la "Punta de s'Oliguera", direcció nord (nord-oest).

I la zona C, des de la "Punta de s'Oliguera" fins a la "punta de sa Guineu" comprenent les illes de Port-Iligat. La costa és en general mirant a llevant, però en realitat és direcció nord.

Deixo a part el nom de "Cadaqués", tractat ja en començar l'escrit.

Entre sa Riera i Cala Nans

Situem-nos a "sa platja", "sa Platja Gran" que queda tallada per la desembocadura de "sa Riera", seguim en direcció sud i cap a l'oest. De tot aquest fragment de costa que acaba a la punta de "Cala Nans", en diem zona A i correspon al mapa

El primer tros de platja que segueix després de "sa Riera" és la "Platja des Portal", que s'acaba quan comença la riba, amb "es Torradet" i la "Punta des Baluard" que conté encara una torre medieval vigilant el mar. L'altra riba ens condueix a "Port-Alguer" o "Purdugué"; a la documentació escrita es troba sempre en la primera forma¹⁶, mentre que els cadaquencs acostumen a parlar de "Purdugué" (hi ha la possibilitat que en comptes de significar port d'algues com semblaria si només ens fixéssim en la llengua escrita, el que volgués dir el nom fos port de dogues, ja que era aquí on més vivien els barrilers de Cadaqués en segles passats, com es pot veure a la fotografia, però mai no he trobat aques-

ta forma escrita). Seguint l'altra riba, sempre arran de mar, s'arriba a la "Punta d'en Pampà"; un xic més enllà una petita platja és "sa Cueta"¹⁷ i "El Llané Gros" que queda separat del "Llané Petit" per la "Riera de Palau". Després del Llané Petit, abans de començar la costa rocosa que porta al paratge des Sortell, un altre rec conegut per "rec de ses Jornetes". Per les roques i tocant el mar "la Coua des Gall Mari" i a continuació s'arriba a la "platja des Sortell", una de les poques platges somes del terme. "Es sortell", com he dit ja, és el nom de tot un paratge, perquè trobem també amb el mateix nom: una illa, un racó i una punta, així, "Illa des Sortell", amb "es Sortell d'enfora" i "es Sortell d'en terra", segons la

situació de les roques mirant o no el mar, també "es racó de l'illa des Sortell" i "la punta des Sortell". A prop d'aquesta costa però més cap al mig de la badia, s'endevina un baix, és el baix de "s'Entina". L'illa des Sortell està comunicada fàcilment amb la terra ferma, fins i tot hi ha com un petit pont que permet de passar a l'illa caminant des d'en terra. Seguint per les roques cap enfora es dibuixa una punta que obre una nova badia, una subbadia: "sa Conca" amb una platja de pedres, circular, àmplia i que es continua amb més roques una altra petita platja "Sant Piu Quint" i una altra cova, "la Coua des Capellans". Segueix una costa agreste "s'Enrocada" i llarga, on destaca "sa Morera" nom d'un illot molt acostat a la terra, amb la forma d'aquest arbre. Aquesta costa queda tallada pel "Rec d'Aigua Dolç" ¹⁸, que ens separa de "sa Sabolla", un nou paratge que va repetint el nom, bé aplicat a un illot, bé aplicat a una platja i també al puig situat a sobre mateix de la bonica platja grisa. Així tenim: "es Cucurucuc de sa Sabolla", illa en forma de punxa, paral·lela en forma i situació dins la grossa badia a l'altre "es Cucurucuc", el més conegut en realitat;

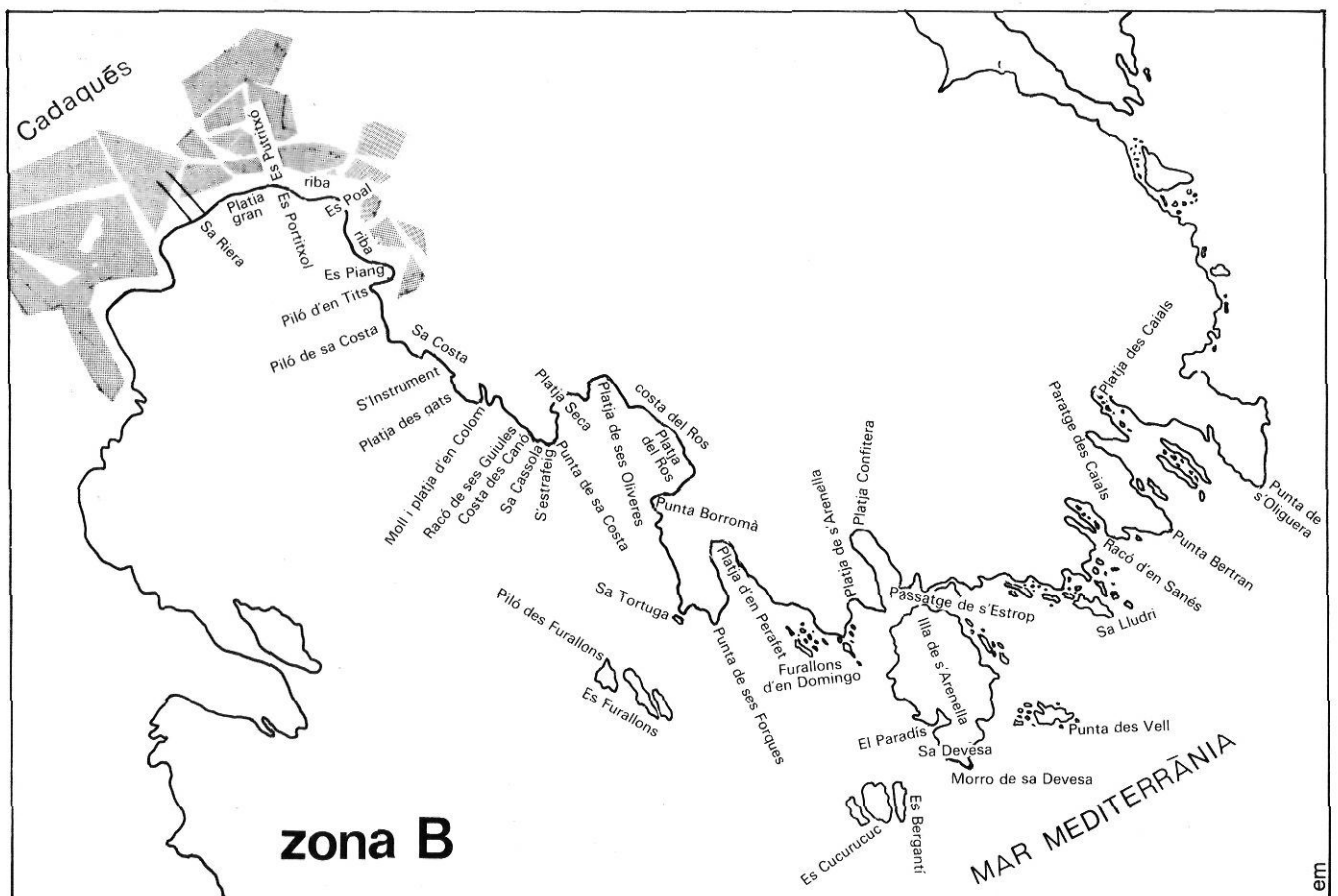
aquesta illa punxeguda està separada de terra per un estret navegable per embarcacions petites, és un pas d'aigües nítides i fons de colors verdosos... A partir d'aquí seguim per mar, ja que el camí segueix per darrere el puig fins arribar a la platja. Per mar, després del passatge des Cucurucuc de sa Sabolla, s'arriba també a la platja, l'autèntica "sa Sabolla" ¹⁹, quan es parla de "sa Sabolla" es pensa en la platja, que arrecerada de llebeig forma una bonica rada entre roques altes pissarroses. L'etimologia d'aquest mot també ens revela un català antic, conservat però en cadaquesenc, ja que "a sa Sabolla es peix hi bolla", l'accepció del mot, doncs correspon a la definició "respirar (un peix) expel.lint bombolles". Antigament era lloc de pesca, hi ha encara restes d'un forn de tenyir "ses xarxis" i el peix hi bollava molt sovint. Com força vegades ha estat escrit "sa Cebolla" ²⁰, s'ha donat el cas, que em va semblar molt curiós, que més d'un foraster, volent parlar bon català en deia "sa Ceba" i és clar, ningú no l'entenia... Crec que la bona forma d'escriure-ho és així "sa Sabolla", encara que llavors podem parlar de l'aglutinació de l'article, cosa per altra banda no tan

estranya en el nostre dialecte, pensem en "ses estovalles" o "ses estidores"... A la platja de "sa Sabolla" hi desemboca un rec, "El rec de sa Sabolla", també el puig és "el puig de sa Sabolla". Seguint per les roques, trobem una altra cova arran d'aigua, és una cova fonda i coneguda per tots, però no té nom, és a mig camí, nedant d'una altra platja més petita, on s'hi trobava el forn per tenyir, era "es Forn de sa Sabolla", però avui la platja se l'anomena "sa Sabolleta".

Molt a prop, i després d'unes roques grosses i planes, s'arriba a l'embarcador o "moll" per a pujar al far que assenjala l'inici de la badia de Cadaqués, és el far de "Cala Nans" (les nanses són uns estris molt utilitzats per pescar en aquesta costa). El far està emplaçat a sobre de la "Punta de Cala Nans", de costa alta, de roques de pissarra que inicia el port de Cadaqués des del límit sud, límit sud també d'aquest treball.

Entre sa Riera i la Punta de s'Oliguera

La zona B del mapa comença, doncs, a "sa Riera", que ens fa de línia divisòria entre els mapes A i B. La direcció ara és la contrària. Des

de "sa Riera" continuem a "sa Plaja" o "sa Plaja gran" que antigament prenia tota la zona que forma el poble i que ara ha quedat més petita pels diversos cafès que hi són ubicats, tan agradables per altra banda. Aquesta platja forma una raconada coneguda com "es Putritxó", que és com se sent, i encara que en algun lloc es pugui trobar escrit com a "Port-ditxós", penso que aquesta denominació no correspon pas al nom real que se li donava ja antigament, per dues raons: la primera, segons documentació escrita²¹, en la qual es troba invariablement "es Portitxol" i la segona la fonètica actual, ja que respon amb alguna transformació a les lleis fonètiques normals del dialecte si pensem que el nom és el diminutiu de port. Allà a "es Putritxó" comença la riba que fou important per la duana que hi havia, i arribem a "es Poal", mostra novament de llengua antiga i forma que viu encara en altres dialectes de la nostra llengua, "poal" que vol dir "galleda" té un nom ben trobat, ja que recull les aigües de dos carrers que fan pendent i hi desemboquen. A continuació i seguint una altra riba som a la platja d'"es Piang", l'etimologia del qual és incerta, però sembla que es referiria al nom d'un propietari del terme²². Passat "es Piang" arribem a "sa Costa" davant de la qual observem dos pilons centenaris que tenen també el seu nom: el primer, tancant la petita badia d'"es Piang" tenim el "Piló d'en Tits", i aquí cal lamentar la desaparició de l'altre piló²³ que assenyalava el començament d'aquest racó entranyable. L'altre piló encara existent és "es Piló de sa

"Es Cucurucuc", la silueta més característica de l'horitzó cadaquesenc.

Costa". "Sa Costa" té diverses platgetes i diversos racons, els més coneguts són: la platgeta de "s'Instrument", "la Platja des Gats", "el Racó de ses Guiules", "la Costa des Canó"²⁴ i la platgeta i "el Moll d'en Colom" i un petit racó cap a la punta, de forma circular, "es Safareig" com jo el coneixia, i "s'Estrafeig" com he sentit a tots els cadaquesencs consultats, sempre referit al mateix racó d'arran de mar i just a sota de la "Punta de sa costa", que obre una nova badia, una altra subbadia cap a llevant, amb diverses platges: "sa Platja Seca", "ses Oliveres", i davant per davant de cara a tramuntana "sa Platja del Ros". Segueix cap a mar lliure "la Punta Borrromà" que ens condueix a "sa Tortuga", nom d'un bau en realitat, que surt just l'esquena de l'aigua molt a prop i paral·lel a la costa, mirant alguns altres illots del port:

"es Furallons" uns esculls situats al mig de la badia, assenyalats per un piló; "es Cucurucuc" una altra illa característica, en forma de caputxa²⁵, amb "es Berganti" en paral·lel.

La punta baixa que s'endinsa cap al mar, davant mateix d'"es Cucurucuc" és la "Punta de ses Forques", encara que té més entitat "sa Tortuga" i també d'aquest tros de costa se'n diu "sa Tortuga". Després de la punta, una costa baixa ens acosta a la "Platja d'en Perafet", de pedres i algues. Segueix aquest tipus de costa fins al paratge de "s'Arenella". Abans d'arribar-hi, però, advertim uns esculls paral·lels a la costa "es Furallons d'en Domingo" perillosos per a la navegació, ja que surten molt poc de l'aigua, abans d'arribar a la platja de s'Arenella i de començar el "Passatge de s'Estrop" que separa en

"Racó de ses Guiules", a la "punta de sa Costa". A segon terme, el "moll d'en Colom".

forma circular tota la costa de l'illa situada just al davant. Aquesta illa grossa, baixa i espaiosa es coneix com a "illa de s'Arenella" però més encara com a "Illa d'en Rahola", ja que va ser, durant molts anys, des de principis de segle fins no fa gaire temps, propietat d'un cadaquesenc il·lustre Frederic Rahola i més tard del seu germà Víctor, metge culte i amant de Cadaqués, per això es popularitzà el nom i encara avui, que l'illa ha passat a altres mans, es continua anomenant així.

Passat s'Arenella hi ha "sa Platja Confitera", tan coneguda i original, amb les seves pedres blanques com confits... També queda tancada per la mateixa illa que pot considerar-se el límit nord (nord-est) de la badia, com si formés part de la terra.

Els racons de l'illa ténen els noms coneguts per tots, com ara el racó d'"el paradís" mirant cala Nans i de cara a "es Cucurucuc", la punta de fora, a mar lliure "la Punta de sa Devesa" i "El Morro de sa Devesa", seguits d'uns petits esculls que surten cap al mar fins a "la Punta des

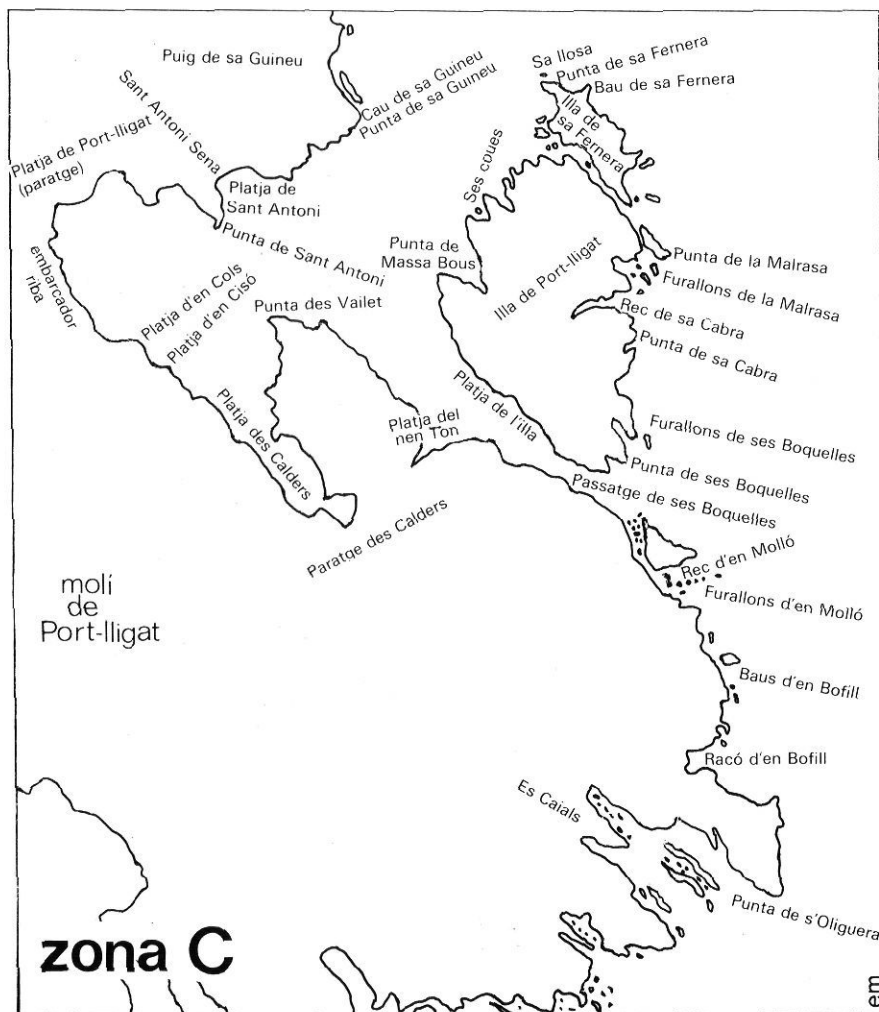
Vell". Tots aquests són racons de l'illa. I davant, després de "sa Platja Confitera" el pas de "s'Estrop", la punta "del Gomaric", aquesta no massa coneguda, "el Racó d'en Saneés", "sa Lludri", "la Punta d'en Beltran" i arribem a la zona general d'"es Caials" amb platgeta i costa rocosa que acaba cap a mar lliure a la "Punta de s'Oliguera", transformació fonètica de "aliguera", lloc d'àligues, oberta a la mar d'avall, la mar pròpiament del Cap de Creus.

Entre les puntes de s'Oliguera i sa Guineu

La punta de "s'Oliguera" és el punt triat com a començament del mapa C, zona que descriu els topònims més utilitzats de la costa que porta fins a Port-Iligat. Sempre per roques, distingim un racó "el Racó d'en Bofill", paral·lels a la costa uns baus gairebé superficials són "es Baus d'en Bofill", més enllà "el Rec d'en Molló" i "es Furallons d'en Molló" molt a prop ja del passatge que separa de terra "l'illa de Port-Iligat", la més extensa de la zona, amb una bonica platja de sorra clara mirant

terra ferma. Pel pas de "ses Boquelles" s'entra a la badia de Port-Iligat, paratge que queda en realitat tancat, lligat per les illes que l'envolten, la més grossa ja citada, i "ses Farneres" molt acostades a l'illa, de roques més fosques i punxegudes. Entre "ses Farneres" i la costa hi ha el pas ample per entrar a Port-Iligat i molt a prop de les illes un gros escull, millor un bau "sa Llosa". A la costa d'en terra i davant mateix de l'illa seguint el pas estret de "ses Boquelles" tenim unes platgetes menudes de sorra, com "sa Platja d'en nen Ton" i una punta de cara al port "la Punta des Vailet" seguida d'una gran entrada fonda d'una platja soma "es Calders". Cap a la platja de Port-Iligat trobem encara la "Riba d'en Cisó" i "la Costa d'en Cols" i per la riba som a la platja una mica fangosa, poc fonda i amb algues de Port-Iligat, platja ampla que es continua cap al nord amb una nova platgeta "la Platja de Sant Antoni" ²⁶, on podem veure encara un piló com els del port de Cadaqués, per amarrar els vaixells que hi fondejaven, aquest, però molt deteriorat. Per acabar aquest tros de costa arribem a una punta oberta al mar del Cap de Creus, mirant cap al far, som a "la Punta de sa Guineu", punta de costa alta que té en la seva part inferior, prop del mar una cova "el Cau de sa Guineu" de cara a tramuntana, punt final d'aquest article pel que fa als topònims de la costa.

Els topònims de l'illa també són coneguts dels pescadors, des de "ses Boquelles" i cap a tramuntana "la Punta de sa Cabra", "es Racó de sa Cabra" i un racó més petit "es Racó des Cabridong", seguit de "la Punta Malrasa", "es Furallons de Malrasa" i "es Pas de la Malrasa" que envolta aquest costat nord de l'illa i la separa de "ses Farneres", on s'hi troba "es Vol de sa Farnera", "la Punta de sa Farnera", "la Punta des Molí petit" i "ses Encenedors", ja a la punta sud de l'illa. Davant de "la platja de Sant Antoni", que és a terra ferma, recordem-ho, hi ha unes platgetes de sorra fina i clara a "sa Punta de ses Coues", al costat de "la Punta de Massabous", davant mateix de "la Punta des Vailet" i amb "sa Platja de l'illa" de sorra dorada i fina, hem fet tota la volta i tornem a arribar a "ses Boquelles", passatge d'aigües transparents que comunica el mar sempre calma de Port-Iligat amb el temible i meravellós mar del Cap de Creus.

NOTES

1. Pla general d'ordenació urbana. Ajuntament de Cadaqués. Desembre 84.
2. Articles de Josep Rahola i Sastre, vèg's bibliografia.
3. Joan Coromines. Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana, Curial edicions catalanes, Barna. 81, vol. 11.
4. Revista de Girona núm. Josep Rahola.
5. Arxiu municipal, lligalls segles XVIII i XIX, bibliografia.
6. "El parlar de Cadaqués", Ernesta Sala, Publicacions de la Diputació de Girona, 83.
7. E. Moreu-Rey, Els nostres noms de lloc, ed. Moll, Mallorca 82.
8. A. Ayza, El món mariner de Peníscola, València 83.
9. Arxiu de la Corona d'Aragó document any 974 bibliografia.
- 10 i 11. Mapa 309 A bibliografia.
12. E. Moreu-Rey, Els nostres noms de lloc, o.c.
13. J. Rahola i G. Rahola, La marina mercant de Cadaqués, ed. Dalmau.
14. "Aprofundiment en l'estudi del parlar de Cadaqués", tesi doctoral en preparació.
15. Mapa 309 A "Mar mediterráneo, bibliogr.
16. Arxiu parroquial, "...Portus dalguer" 1715; "N.P. del Port Alger" 1737 "treballador de Port Alger" 1756, "T.A. de Portdalguer, 1730". Arxiu municipal "paraje playa Portalgué 1880", bibliogr.
17. Revista "Sol ixent" 1a. època, núm. 38.
18. "Sol ixent" núm. 38, Pla general d'ordenació urbana, Cadaqués 84 i Mapa "Guia Nàutica".
19. Etimologia: del català antic 'bolla', 'bolla', 'boleta', també té l'accepció de 'bombolla'. Prové del llatí bulla. Documentat des del s. XIV. Com a forma secundària "bollar" en sentit de "fer bombolles". J. Coromines, dóna una accepció "respirar (un peix) expel·lint bombolles". I cita una frase d'una obra de J. Ruyra "mireu com bolla la sardina".
20. "Sa Cebolla", Mapa corresponent al vol. 20 de la Guia nàutica dels Països Catalans, Península del Cap de Creus.
21. Arxiu parroquial, "es Piang" 1730.
22. Etimologia opinió de J. Rahola.
23. La fotografia mostra els tres pilons que servien per amarrar els vaixells que fondejaven al port. D'aquests en queden només dos.
24. Dels informants consultats només un recordava aquest nom.
25. J. Coromines en el vol. 11 dóna com a forma secundària de "cogulla" del llatí tardà cuculla 'caputxa', 'capa amb caputxa'. També dóna l'accepció sobretot mallorquina amb l'expressió de la idea de 'capdamunt', tenim 'cuculla' amb el sentit de 'cap, capciró o cim' d'un turó o altres entitats locals o topogràfiques. Més endavant cita la forma "es Curucull" amb metàtesi, "el Cim de la Barraca" a Santanyí, per allà "sa Barraca des Curuculls" mapa Masc., 44B9. D'aquí el mallorquí "Capcurucull" 'cimal' (BDLC x, 314) que pronunciat és clar "Kakkurucull, s'assimila en "Cucurucull", sovint pronunciat "kukku-" amb geminada; eiv. "cucurucuch": 'occipuci, coronilla'. També hi ha una accepció que explica "cuculla" en el sentit de cúpula.
26. Nom abreujat, per platja de "Sant Antoni Sena", segons etimologia popular que deriva de "platja dels Sants Abdon i Senén" segons explicació documental del segle X.

"Port Lligat", la riba i la platja. Al fons, "es Calders".

El nom de Cadaqués

A l'entrada del mot "càdec", en la seva accepció 8, Joan Coromines explica: "Es repeteix per tot que Cadaqués ve de Cap de Quers "cap de roques", etimologia especiosa, que no puc rebutjar del tot, però que després de 50 anys de pensar-hi no m'ha convençut mai; ja el 1932 estiguérem d'acord amb Fabra i Casacuberta a rebutjar, per aquestes raons, el canvi ortogràfic en "Cadaquers", que hom ens suggeria de proposar, en la Ponència d'ortografia toponímica de l'IEC i de la Generalitat. Si aquesta fos l'etimologia, fóra incomprendible la unanimitat amb què el nom apareix en la documentació medieval escrit "Cad-" i mai "Capd-" o "Caput de-", i també la grafia ja antiga amb "-daq-" i no "-deq-"; sense comptar que Cadaqués és un vila, no pas un cap, i que es troba en una badia i no pas en una punta de la terra: si es vol, en una península on hi ha el Cap de Creus, però encara ben lluny d'aquest cap. Ara bé que les muntanyes de la península, despallades de bosc i arbreda, però atapeïdes de matisar, són plenes de ginebres, és un fet innegable (que tinc molt observat recurrent-les) i realment característic. ¿No seria Cadaquers uns ginebrars derivat de càdec? No nego que la idea fóra de mal demostrar, i em guardaré certament de donar-la com a gens segura, per molt que tinguem en compte que el càdec ha donat noms de poblacions tan conegudes i importants com Ca-

danet i Montcada. Generalment es creu que "càdec" és una variació fonètica secundària de "cade", tal com "tàvec" de "tave" TABANUS, "ràfec"/"rafe" o el dialectal "ràvec" (BDC v, 25; XIX, 197) per "rave", i no és gaire convincent creure que es pogués partir d'una variant així secundària per formar el nom ja medieval d'un poble sempre gran. Però no pas absurd. I ni absurd ni forçat fóra cercar una relació directa entre la "-c-" de Cadaqués i la velar del tipus balto-eslau "kaakak-kadagys-kadik". És clar que és una idea audaç, però es podria suggerir que, contra les aparences, càdec amb c no fos tan secundari com creïem, i coexistís amb "candan-" des dels orígens de la llengua. És clar que de tota manera això resta incert, i que és aventurat, sense altre base que aquesta hipòtesi i que aquesta etimologia toponímica, suposar que l'indoeuropeu superposat al lígur transmetés junt amb la formació "catan-" una forma concurrent "KATA(K)K més pròxima a les formes del bàltic. Però tenim dret a llançar la idea quan, al cap de tants anys de pensar-hi, l'origen del nom "Cadaqués" ha restat un enigma, sense cap etimologia raonable; i amb una estructura tan llarga i massissa una explicació o altra se li hauria de veure".

Els informants orals

Per aplegar tots aquests topònims del terme marítim de Cadaqués parteixo d'uns coneixements d'infantesa, que vaig rebre per transmissió oral paterna. La navegació per les cales i racons de tota aquesta costa i especialment la del Cap de Creus era molt freqüent i per tant la majoria d'aquests noms els he après com quan s'aprèn a parlar.

En segon lloc, l'estudi que normalment es requereix en toponímia, per a recollir els noms de lloc a partir dels textos escrits, m'ha estat possible gràcies al meu treball de recerca filològica¹⁴.

En els lligalls, documents i llibres de testaments, consultats en els arxius del poble, el municipal i el parroquial, hi he trobat molts d'aquests topònims registrats.

Finalment l'enquesta oral a cadaquesencs, pescadors i mariners tots ells, bons coneixedors del terme han assegurat en casos de dubte o d'error la correcció de la situació geogràfica i la correspondència amb el topònim que jo tenia poc segur. Les enquestes orals a cada un d'ells han estat gravades en cinta magnetofònica i comentades amb cada un sobre mapes i recordant els llocs en cada cas.

Els informants orals, el meu pare a part, han estat els següents:

Pere Fortuny, 69 anys, no ha nascut a Cadaqués, però hi és des de que té 5 anys, es considera del tot cadaquesenc i coneix cada racó del terme com a bon pescador que és. Ara també és "tot lo dia" en mar, però no pesca. Li agrada recordar-se dels noms de cada racó, només ha dubtat en alguns, perquè els del poble en diuen d'una manera i els foraters d'una altra.

Emili Caminada, en *Miliu*, és de Cadaqués. Té 80 anys, diu que ara ja li toca de reposar i no va pas mai en mar, però hi ha anat tota la vida, ha pescat per tots els caladors del terme i es coneix molt bé i els recorda els noms dels racons i puntes, illots i baus.

Francesc Marquès, en *Panxito* per a tots els coneguts, té 70 anys. És de Cadaqués i s'hi ha estat sempre. De jove anava a pescar amb barca i amb el seu pare que ja li va fer conèixer els noms de tots els llocs que freqüentaven. Ara fa temps que no s'embarca però coneix també tota la costa; només de citar-li'n un nom recorda perfectament totes les característiques de l'indret i la seva situació sense dubtar-ne. Encara que no s'embarca, pesca des d'en terra i coneix, també des d'en terra, els llocs més indicats per fer una bona pesquera.

Joan Marès, en *Joanet*, acaba de fer 81 anys i encara va en mar, a pescar. Així mateix arregla els ormeigs i la barca. Coneix molt bé tota la costa i també les senyes dels caladors més bons. Amb ell n'hem parlat més d'una vegada i m'ha solucionat més d'un dubte.

Alejo Descamps, l'*Alejo*, té 57 anys i de tots podria dir que és dels pocs pescadors professionals que queden al poble. Va, doncs, cada dia en mar i pesca amb una barca grossa i equipada de pescador d'altura. Fa ja uns anys que amb ell ens vàrem asseure per parlar dels noms de la costa i ens vàrem mirar els mapes, cosa que em va possibilitar de perfilar un treball tot just començat.

Crec que he de citar també el nom del meu pare, perquè en realitat ha estat un bon informant, han estat una colla d'anys d'informació toponímica.

Narcís Sala no ha nascut a Cadaqués, però sí el seu pare, encara que hi ha estat vinculat sempre. És advocat, però mariner "amateur". Té 80 anys. En fa, doncs, més de setanta que recorre navegant la costa del terme marítim de Cadaqués. De jove hi anava amb els pescadors cadaquesencs, d'on li prové aquest coneixement.

A tots ells agraeixo les converses mantingudes que han col·laborat a donar més precisió al treball.

En l'explicació del mètode de treball queden expressades les

fonts de les quals parteixo que, en resum, són: coneixement directe del lloc, Arxiu municipal s. XVII, XVIII i XIX, Arxiu parroquial, XVI, XVIII, a més de la cartografia de la zona comentada amb els pescadors.

En la base del treball hi ha així mateix la recopilació dels noms del terme realitzada pel grup POLUX de Girona l'any 1980, a partir de la "Carte Guide de la Navigation cotière" mapa 50.000, "La provincia de Gerona" de Botet i Sisó vol. IV, dintre de la "Geografia general de Catalunya" dirigida per Francesc Carreras Candi, editada a Barcelona.

Aquest treball ha comptat amb un ajut del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- Josep Rahola, "Etimologia del nom de Cadaqués" al diari "Los Sitios", del "sábado 8 septiembre de 1984".
- Josep Rahola, "On es parla dels possibles orígens de Cadaqués" a "Los Sitios" del "jueves 4 de julio de 1985".
- Josep Rahola, "El llibre de les ordinacions de la pesquera", a "Revista de Girona n.ºs. 38 i 54".
- Joan Coromines, DICCIONARI ETIMOLÒGIC I COMPLEMENTARI DE LA LLENGUA CATALANA, Ed. Curial, vol. 11.
- Ernesta Sala, EL PARLAR DE CADAQUÉS, publicacions de la Diputació de Girona, desembre 1983.
- E. Moreu-Rey, ELS NOSTRES NOMS DE LLOC, ed. Moll, Mallorca 1982.
- A. Ayza, EL MÓN MARINER DE PENÍSCOLA, Universitat de València, Diputació de Castelló, 1981.
- J. Rahola i G. Rahola, LA MARINA MERCANT DE CADAQUÉS, ed. Dalmau, Girona 1976.
- Arxiu parroquial, LIBRE DE LES ORDINACIONS DE LA PESQUERA, (s. XVI), Llibres de Testaments, n.ºs. 7, 8 i 9. (s. XVIII i com. XIX).
- Arxiu municipal, lligalls "Correspondència-secretaria" (s. XVIII i XIX) lligall "Actes" (s. XVIII, algunes del XIX) Pla general d'ordenació urbana, 1984.
- Mapa 309 A Instituto hidrográfico de la Marina, Cádiz.
- Mapa "Guia náutica dels Països Catalans" vol. 20, Mar Mediterrània Occidental, Península del Cap de Creus (Josep Bermejo).
- Mapa topogràfic i turístic "Costa Brava 11" CADAQUÉS, ed. Alpina, Granollers.
- Revista de la "societat d'ONOMÀSTICA", des del n.º 1 fins al XX.